

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 128 / Olot, octubre 2020

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / L'ARXIU COMARCAL DE LA GARROTXA I LA COVID-19

El passat 13 de març es va reunir la Comissió de Seguiment de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, la sessió anual en què les tres institucions que participen en la gestió del centre (Generalitat de Catalunya, Ajuntament d'Olot i Consell Comarcal de la Garrotxa) avaluen la memòria d'activitats de l'any anterior i aproven el programa i el pressupost de l'any en curs. Malgrat els mals averanys, es feia difícil pensar que només dos dies després el Govern espanyol decretaria l'estat d'alarma per la Covid-19 i, sobretot, que l'Arxiu romandria tancat gairebé tres mesos al públic.

La clausura de l'Arxiu i el confinament dels arxivers, abocats al teletreball, van modificar forçosament el ritme natural de l'Arxiu. Des de bon començament, es va potenciar el paper de les xarxes socials a través de diverses iniciatives, que anaven des d'un joc participatiu de coneixement de la història local a la difusió de notícies i documents històrics sobre pestes, pandèmies i altres crisis sanitàries esdevingudes a la comarca, passant per la informació sobre les eines i recursos en línia vinculats a l'Arxiu que els investigadors i usuaris en general podien utilitzar.

A més d'aquestes iniciatives particulars, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa es va sumar al projecte corporatiu "Catalunya des dels arxius", impulsat

per la Xarxa d'Arxius Comarcals de Catalunya. Aquest programa d'exposicions i actes virtuals pretenia reproduir –"viure digitalment", es deia en la presentació– les festes populars i altres esdeveniments ajornats o suspesos pels efectes de la pandèmia a Catalunya a través dels documents dels arxius, des de la Setmana Santa fins a Sant Joan. L'Arxiu Comarcal de la Garrotxa hi va participar amb l'aportació de tres galeries fotogràfiques sobre la diada de Sant Jordi, la Fira de l'1 de Maig i la festa de Corpus, i l'exposició digital *Variacions Camps* amb motiu de la Primavera fotogràfica. Aquests productes digitals es poden veure al Cercador del Servei d'Imatges de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa.

Un altre front ha estat la preparació del desconfinament, amb la participació en la redacció de diferents protocols d'actuació pel que fa als treballadors, els usuaris i els documents de l'Arxiu. Aquí es bo remarcar que la bona coordinació entre l'Ajuntament d'Olot, el Consell Comarcal de la Garrotxa i la Generalitat de Catalunya va propiciar la gradual incorporació dels arxivers a l'Arxiu per fer tasques internes i préstecs de documentació a les administracions, i planificar una ràpida obertura de l'Arxiu als investigadors. Finalment, des del 4 de juny, els ciutadans poden accedir novament a l'Arxiu, ara amb cita prèvia (hi ha un formulari disponible a la pàgina web de

l'Arxiu) i un horari més limitat. Tant la sala de consulta com la sala d'actes han hagut de reduir l'aforament a la meitat i a un terç, respectivament.

Les restriccions i limitacions derivades de la pandèmia han tingut la virtut de posar sobre la taula –si encara no era prou evident– la necessitat i l'exigència de disposar de més recursos en línia, especialment documents digitalitzats i instruments de descripció. Conscients d'aquests dèficits, l'Arxiu ha potenciat en els últims mesos aquesta faceta dels resultats de la qual es podran veure al llarg de l'últim trimestre de l'any a Arxius en Línia i al Cercador del Servei d'Imatges de l'Arxiu. Així, si no hi ha problemes de darrera hora, s'incorporaran al primer cercador els inventaris del fons de la notaria d'Olot (probablement un dels més consultats), del fons patrimonial de la Família Trinchera (amb més de dos mil registres) i de diversos fons menors, i els catàlegs de diverses col·leccions de pergamins. També s'hi podran consultar les actes del Ple dels ajuntaments de les Planes d'Hostoles i Santa Pau. I, pel que fa al Cercador d'Imatges, s'obriran al públic els fons de Sadurní Brunet, Josep Berge i Boix, i Josep Berge i Boada.

En resum, malgrat les circumstàncies adverses actuals, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa manté el seu compromís de servei públic.

ARXIU COMARCAL DE LA GARROTXA

ANIVERSARI / CENTENARI DE JOAN ANTONI SATORRE TOMÀS

El 26 de juliol de 1920 va néixer a Figueres Joan Antoni Satorre Tomàs, fill d'uns farmacèutics establerts a la ciutat. Abans de la Guerra Civil espanyola, mentre estudiava a Barcelona per seguir l'ofici familiar, es va aficionar a la fotografia i després de la contesa, l'any 1944, va fundar el laboratori Fotografia Moderna La Orquídea, primer al carrer dels Clivillers i posteriorment al de Francesc Serra i Ginesta, d'Olot.

A més de dedicar-se a la fotografia d'estudi, industrial i publicitària, va exercir de fotoreporter per a les revistes locals *i Arriba España!* i *La Garrotxa*, una feina que li va permetre documentar gràficament els esdeveniments més rellevants d'Olot i rodalia entre 1956 i 1969. Satorre va morir el 7 de maig de 1985 i les seves filles van donar les imatges que conformen la seva obra fotoperiòdística a l'Ajuntament d'Olot l'any 2007.

MONOGRAFIES

- ALBESA, Martí i MONTESINOS, Sara,
Tan sols viure, Lleida: Pagès editors, 2020, 118 p.
- BARTRINA, Alexandra,
El masaje metamórfico. Sus orígenes, aplicaciones y uso, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2020, 78 p.
- BUSQUETS, Lluís,
Mirall ustori: Dietari 1981-1987, Barcelona: Parnass Edicions, 2020, 483 p.
- CANAL, Jordi,
Vida y violencia. Élmer Mendoza y los espacios de la novela negra en México, Saragossa: Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2020, 292 p.
- CARRERES, Joan,
L'evolució de Sant Aniol de Finestres des del segle XX, Sant Aniol de Finestres: Ajuntament de Sant Aniol de Finestres, 2019, 123 p.
- CASACUBERTA, Margarida,
Joan Maragall a Olot, Olot: Esquerra Republicana de Catalunya Olot, 2020, 70 p. (Històries d'Olot; 3).
-
- ESPADALÉ, Jaume,
El viatger del Món Mirall, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2020, 167 p.
- FERRÉS, Jordi,
Relats pirinencs de fantasia i ciència-ficció, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2020, 142 p.
- FORTIS, Manuel,
Urpes enamorades, Barcelona: Témenos, 2020, 32 p.
Il·lustracions d'Enric Colldecarrera.
- GALLART, Quim,
Kastellum. Tercer volum de la Trilogia de la Llum, Olot: l'autor, 2020, 416 p.
- GARCIA, Mei (coord.),
Grup d'amics Olot d'Abans. Fotos antigues d'Olot 1880-2000. Volum I, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2020, 272 p.
- GIRONELL, Martí,
Paraula de jueu, Barcelona: Columna, 2020, 426 p.
- GÓMEZ, Isabel (coord.),
Josep Clarà i l'univers de l'escultura, Palafrugell: Fundació Vila Casas, 2020, 127 p.
Textos de Cristina Rodríguez-Samaniego.
- GÓMEZ, Isabel (coord.),
"Cigarrillos París" i la publicitat moderna, Barcelona: Fundació Vila Casas i Museu de la Garrotxa, 2020, 105 p.
Textos de Ricard Mas i Lluís Permanyer.
- GUARDIOLA, Adam,
Diari d'un soldat napoleònic a Catalunya. Entre Brigands, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2020, 170 p.
- HERNÁNDEZ, Gaspar,
La llibertat interior, Barcelona: Columna, 2020, 191 p.
- MACIAS, Pere,
Del Pont de Bar a la Trinitat Nova (1a part). Acció de govern dels departaments de Política Territorial i Obres Públiques i de Medi Ambient 1980-2013, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2020, 240 p.
- OLIVER, Xavier,
Itineraris botànics per la Moixina (Olot), Olot: Delegació de la Garrotxa de la Institució Catalana d'Història Natural, 2020, 143 p.
(Guies d'itineraris i excursions naturalistes; 2).
- PALLÀS, Xavier,
Campanars i campanes de la Vall d'en Bas, la Vall d'en Bas: Ajuntament de la Vall d'en Bas, 2020, [24] p.
- PELÀEZ, Isidre (coord.),
Balls i danses del Pirineu. 2. Garrotxa, Barcelona: Centre Artesà Tradicionàrius, 2029, 305 p.
- RICART, Victòria,
Espais literaris, Girona: Diputació de Girona, 2020, 96 p. (Quaderns de la Revista de Girona; 206).
- RIERA, Pilar,
El Casino Olotí, 1855-2020, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2020, 166 p.
- RODÀ, Jenni,
Quan siguis feliç, respira, Girona: Edicions Tremendes, 2020, 216 p.
- RUIZ, Tina i MANTERO, Rosario,
Oh hannu, oh sehenhannu: les nostres veus, les nostres paraules: apropem-nos a la ciutadania olotina d'origen gambià, Olot: Consorci d'Acció Social de la Garrotxa, 2019, 109 p.
- SERRA, Eduard,
Nació, nacionalisme i relat històric, Olot: Civilización y Cultura, 2019, 406 p.
- TEIXIDOR, Joan,
Créixer i esperar. Obra crítica, Girona: Diputació de Girona, 2019, 238 p. (Col·lecció Josep Pla; 46).
Edició, pròleg i notes a cura de D. Sam Abrams.
- TORRENT, Rosa,
Penjats d'un film, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2020, 199 p.
- VALLS, Josep,
Històries de Josep Pla, Cassà de la Selva: Editorial Gavarres, 2020, 312 p. (El caliu de la memòria; 6).
- VILACOBÀ, Sílvia,
Retorn al paradís, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2020, 179 p.

ARTICLES

- AGUSTÍN, Carmen i CLAVERO, Manuel,
"Bernardino Pardo y su señora Dolores Gil, fotógrafos", *Revista General de Información y Documentación*, núm 29/2, 2019, p. 467-502.
- AGUSTÍN, Carmen i CLAVERO, Manuel,
"Pioneras de la fotografía en

- Aragón: Dolores Gil de Pardo y las primeras mujeres fotógrafas en Calatayud”, dins *Actas del X Encuentro de Estudios Bilbilitanos*, Calatayud: Centro de Estudios Bilbilitanos, 2020, vol. I, p. 268-287.
- AMAT, Jordi,
“Traficants de llibres”, *Sàpiens*, núm. 217, abril 2020, p. 32-41.
- ARXIU COMARCAL DE LA GARROTXA,
“Sant Feliu de Pallerols a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa”, *L'Hospitalenc*, núm. 50, gener-maig 2020, p. 52-53.
- CAMPRUBÍ, Josep,
“Pugnes entre monestirs”, *Revista de Girona*, núm. 302, maig-juny 2019, p. 48-51.
- CANAL, Jordi i ESPINOSA, Carlos,
“La memoria transnacional de Gabriel García Moreno: la imagen póstuma del caudillo católico en Ecuador, Francia y Roma (1875-1921)”, *Historia Crítica* (Bogotá), núm. 75, gener 2020, p. 3-23.
- CANAL, Jordi,
“La Constitución española, la monarquía de Felipe VI y el proceso independentista en Cataluña (2014-2018)”, dins ASCHMANN, Birgit i WALDHOFF, Christian (coord.), *Die Spanische Verfassung von 1978. Entstehung-Praxis-Krise?*, Münster: Aschendorff Verlag, 2020, p. 177-202.
- CANAL, Jordi,
“El exilio como desamparo: Gregorio Marañón y Max Aub”, *Gaceta Cultural. Ateneo de Valladolid*, núm. 89, abril 2020, p. 20-24.
- CANAL, Jordi,
“Enfermedad, defunción y funerales de Galdós. ‘Un muerto inmortal’”, *La Aventura de la Historia*, núm. 255, gener 2020, p. 20-25.
- CLARÀ, Tura,
“Cubans *náñigos* deportats a Espanya. La presó del castell de Sant Ferran de Figueres (1896-1898)”, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 50, 2019, p. 109-139.
- DALMAU, Antoni i GUTIÉRREZ, Jesús,
“Ramon Carreras i Jaume, d'Igualada a Olot i a l'exili de França”, *Revista d'Igualada*, núm. 63, desembre 2019, p. 21-29.
- FEU, Jordi i TORRENT, Albert,
“Les escoles en lluita els anys setanta a Barcelona: la renovació pedagògica amb perspectiva de classe”, *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació*, núm. 34, juliol-desembre 2019, p. 149-179.
- MERINO, Imma,
“Elles també fan i pensen cinema”, *Revista de Girona*, núm. 319, març-abril 2020, p. 64-65.
- MERINO, Imma,
“Res humà no li és aliè [a propòsit d'*Ex Libris*, de Frederick Wiseman]”, *L'Avenç*, núm. 468, maig 2020, p. 56-60.
- MERINO, Imma,
“Una obra rabiosament viva [a propòsit de Rainer Werner Fassbinder]”, *L'Avenç*, núm. 469, juny 2020, p. 66-70.
- MOLI, Montserrat,
“Mecenes i artistes de la Pobla de Lillet al Ripollès, al Gironès, la Garrotxa i la Catalunya Nord als segles XVII i XVIII”, *L'Erol. Revista Cultural del Berguedà*, núm. 140, 2019, p. 37-45.
- MURLÀ, Josep,
“Sant Martí de Solamal, la confraria del Roser i el llegat del Dr. Josep Ferrussola”, *Bisania*, núm. 27, febrer 2020, p. 17-19.
- MURLÀ, Josep,
“Marques i patents d'emprenedors d'Olot”, *La Comarca d'Olot*, núm. 2039, 3 de setembre de 2020, p. 72-98.
- PUIGVERT, Joaquim M.,
“La influència intel·lectual i professional de Puig i Cadafalch en l'arquitecte Josep Danés”, *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, núm. 27, 2016-2018 [2019], p. 241-276.
- REIXACH, Albert,
“Narrar la guerra a les terres de Girona: dels cronistes Muntaner i Desclot als notaris i escrivans del segle XV”, dins Josep Antoni AGUILAR et al. (eds.), *Dits, fets i veres veritats. Estudis sobre Ramon Muntaner i el seu temps*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2019, p. 381-396.
- SERRA, Joan,
“Repensar l'escola en temps pandèmics”, *Àmbits de Psicopedagogia i Orientació*, núm. 52, 2020, p. 1-6.
- SOLER, Santi,
“La festa de la crema de Tortellà i un monument amb poca fortuna”, *El Comú*, núm. 20, 2020, p. 39-41.
- TEIXIDOR, Albert,
“La construcció del barri del Cisteller de Sant Joan i de la Roureda de la Canya”, *El Soroll de les Fonts*, núm. 71, juny 2020, p. 16-17.
- VALERI, Xavier,
“Sant Joan les Fonts. Un recorregut pel 1860”, *El Soroll de les Fonts*, núm. 69, juny 2019, p. 36-37.
- VALERI, Xavier,
“El motí dels comuns de Sant Joan les Fonts”, *El Soroll de les Fonts*, núm. 70, desembre 2019, p. 38-39; núm. 71, juny 2020, p. 18-19.
- VALERI, Xavier,
“Pandèmies de la història de Sant Joan les Fonts”, *El Soroll de les Fonts*, núm. 71, juny 2020, p. 44-45.
- VALERO, Joan,
“El sepulcre de Pere Rovira a Sant Vicenç de Besalú. El ressò d'un model d'efígie funerària”, *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, núm. 27, 2016-2018 [2019], p. 241-276.
- VERGÉS, Albert,
“Quan posem nom al xalió. Origen del nom Tortellà”, *El Comú*, núm. 20, 2020, p. 42.

TEXTOS ELECTRÒNICS

- PUIG, Miquel,
“A fer el soldat ara mateix... o fuig corrents! L'aversió al sistema de quintes a Olot i comarca (1726-1745)”, *Olot 1700*. [en línia]. 7 abril 2020. Disponible a <www.miquelpuig.cat>
- PUIG, Miquel,
“Notícies d'una seixantena de retaules de la Garrotxa al segle XVIII”, *Olot 1700*. [en línia]. 31 maig 2020. Disponible a <www.miquelpuig.cat>

DEL DINOU AL VINT-I-U / RESISTIR

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

Durant els anys vuitanta, els vells republicans de Barcelona es varen agrupar en casals segons la seves afinitats ideològiques. Entre d'altres, hi havia el casal Macià, el casal Companys i el casal Tramuntana, que agrupava els que volien fer net de picabaralles internes. En aquell moment, com ara, ser republicà no volia dir gran cosa més que ser contrari als acords consensuats entre els franquistes i uns demòcrates per transformar la dictadura en un estat de dret liberal. Per tant, hi confluïem gent molt diversa. Era un partit d'alluvió, on ningú no sabia cap a quina mena de república anàvem. Resistir era l'objectiu principal.

Emmirallats en el cap i casal, els joves militants olotins vàrem proposar que el rocós casal republicà d'Olot associés el seu nom al comte garrotxí Tallaferro per fer visible el nou esperit combatiu i transformador que la nostra incorporació aportava. Aleshores, alguna ànima assenyada ens va proposar que busquéssim algú més proper, tal vegada un personatge que ens servís per conèixer millor el partit on ens integràvem. Amb l'ajuda de l'historiador Jordi Pujiula vàrem elaborar una llista dels dirigents locals de la Segona República i vàrem anar a visitar els militants històrics per demanar-los l'opinió. La tria era entre l'alcalde Ramon Aubert, el diputat Antoni Dot Arxé, l'intel·lectual Ramon Pla i Coral, i el mestre Ramon Calm. Va ser un Cafarnaüm. Per sorpresa nostra, els companys més grans no compartien entre ells gaire res més que la nostàlgia per un nom: la República. Lluny del mite, els herois i els traïdors, els valents i els porucs, la feina feta i la que va quedar per fer, canviaven de bàndol tan bon punt canviaves de domicili. Per sortir de

l'atzucac, algú va proposar adoptar el nom de l'alcalde de la Primera República, Joan Deu i Ros, i es va fer la unitat. Era el candidat ideal: llunyà, perseguit i mitificat. Les reticències varen venir dels joves nouvinguts, principalment dels que no proveníem de família republicana. No acabàvem de veure clar que, en ple segle XX, ajudés en res al nostre projecte republicà d'alliberament nacional reivindicar la figura d'un menjacapellans del segle passat; federalista, per més inri. No els vàrem poder convèncer. I així va quedar: Casal Joan Deu.

Justament aquesta divergència d'opinions tan contrastada i poc justificada és la raó per la qual em vaig endinsar en el món de la història. Volia entendre per què, després de tant de temps, encara admiraven amb passió el polèmic cabdill republicà. Aquella recerca em va obrir nous interrogants que m'han mantingut entretingut durant anys. Com s'explica que Olot fos, durant uns anys, la ciutat espanyola on l'Associació Internacional de Treballadors va dedicar més diners a sostenir vagues? Els republicans olotins, que tenien *La Marsellesa* com a himne propi, de quin costat estaven durant la Guerra del Francès? L'Escola Olotina de pintura és una casualitat o un projecte polític exitós? Per què Olot, essent una ciutat eminentment proletària, no ha estat i no és un feu de l'esquerra? En fi, un bon mostrar d'interessants excuses per no haver d'afrontar el dilema que els veterans del meu partit em varen inocular fa més de trenta anys, i intueixo, veient el present, que la resposta que trobaré no m'agradarà: què carai va passar entre ells durant la Segona República i la llarga dictadura que expliqui tantes filies i fòbies. Tants retrets i tanta amargor. Tanta desunió. Tanta falta d'unitat.

UN TOC AMB EL PEHOC / LA VALL D'EN BAS, LA DARRERA ESPERANÇA DE L'ARQUEOLOGIA PER AL CONEIXEMENT DEL MESOLÍTIC A CATALUNYA

El mesolític és el període en el qual es van desenvolupar les darreres poblacions nòmades caçadores i recol·lectores, abans que s'establissin les primeres comunitats pageses a Catalunya, fa 7.500 anys. El mesolític és un període molt mal conegut, fins al punt d'arribar a afirmar-se que el nostre territori es trobava despoblat durant aquests mil·lennis anteriors a l'arribada de les primeres poblacions agrícoles i ramaderes del neolític. La recerca arqueològica desenvolupada a la Vall d'en Bas els darrers cinc anys permet, tanmateix, tenir una última esperança per al coneixement d'aquest mode de vida.

Els treballs paleoecològics desenvolupats en sondejos extrems del registre paleoambiental extraordinari de l'antic paleollac de la vall d'en Bas han permès identificar episodis successius d'incendi i processos de desforestació fa entre 9.000-8.000 anys abans del present, unes perturbacions sobre el medi que podrien tenir les poblacions mesolítiques al darrere, i unes evidències que poden indicar que estem molt a prop de trobar-hi un jaciment mesolític. Aquesta seria una troballa que revolucionaria la recerca arqueològica i posaria la Vall al centre de totes les explicacions sobre un període transcendental de la prehistòria.

La Vall d'en Bas és, geològicament parlant, una vall molt particular. Es va formar com a resultat de successives obstruccions del riu Fluvià per colades volcàniques durant la prehistòria. Les colades van tenir un paper molt important

en la configuració del traçat dels rius, en alguns casos creant veritables murs que obstruïen el pas de rius i torrents i formant llacs de barratge, com el paleollac de la vall d'en Bas. Es documenten, com a mínim, tres episodis de barratge ara fa 250.000, 133.000 i 17.000 anys.

La recerca paleoecològica i paleoclimàtica, que s'encarrega de reconstruir el clima i les condicions ambientals que van existir en el passat, es basa principalment en l'anàlisi de restes de plantes i animals procedents de sediments lacustres. En aquest context, és incalculable el valor del registre sedimentari que la vall d'en Bas ens ofereix: sediments ininterromputs de com a mínim els últims 250.000 anys, que ens permeten reconstruir la història ambiental i climàtica de Catalunya i posar la Garrotxa en el mapa de les discussions científiques sobre el canvi climàtic. Els estudis que s'estan desenvolupant a partir d'aquest registre poden ser clau per comprendre i afrontar el canvi climàtic que estem experimentant. Aquests sediments ens parlen també de l'impacte mediambiental que varen tenir les erupcions volcàniques, l'element més important del patrimoni natural i cultural de la Garrotxa. El paleollac de la vall d'en Bas constitueix un llibre amb algunes pàgines encara per escriure del que serà un manual de paleoecologia i història natural de referència.

ARNAU BROSA (PEHOC), JORDI REVELLES I MARIA SAÑA
Campus d'Arqueologia de la Vall d'en Bas

MARGARIDA CASACUBERTA

No sé si un col·legi es pot considerar pròpiament una casa. En el cas de Josep Maria de Garganta i Vilamanyà és evident que ho va ser, com per a tants altres estudiants que hi conserven alguns dels records més insistents de la infantesa i de l'adolescència.

Nascut a Sant Feliu de Pallerols l'any 1878, va estudiar com a intern a l'Escola Pia anys abans que, amb motiu de la mort del pare, el 1891, la família s'instal·lés definitivament a la vila d'Olot, en una casa situada just al davant del col·legi, al número 4 del carrer Pare Roca. Josep M. de Garganta va convertir aquesta casa en un lloc per estudiar i per escriure, que tots els seus amics i coneguts, per no dir els seus fills, Miquel i Consol de Garganta –dipositaris fins a l'últim moment de la memòria de la família– recorden com una mena de refugi intel·lectual. El crític Josep M. Capdevila, autor del pròleg del llibre *Poesies de Josep Maria de Garganta*, publicat per l'editorial Barcino el 1968, hi rememora el moment en què va presentar Francesc Vayreda a l'amic, de salut feble, que vivia reclòs entre llibres i papers sota la mirada atenta de la muller i els fills. Capdevila no s'estranya que hi hagués “molts olotins que no el coneixien”. El lloc de la casa on el periodista, poeta, traductor i erudit rebia la gent era un “escriptori, on només cabien un parell de cadires davant de l'estreta taula, il·luminat amb un llum de pàm-

pol verd, suspès al sostre; a mà dreta de la taula hi havia un gran armari atapeït de llibres en desordre, i, a davant, una altra llibreria; sempre tenia aquella taula, com deia Francesc Vayreda, ‘plena de munts de llibres en la posició de la torre de Pisa’, a punt de caure en desgavell, i en els racons s'amuntegaven els paquets de diaris i revistes; una finestra donava a fora, i es veia la paret rosada de la torre veïna, i, abocant-vos-hi, se us mostrava aquell país de les seves *Hores de col·legi*, perquè la casa seva era tocant al parc.”

La “torre veïna” fa temps que ja no hi és. Però tant el parc com el col·legi continuen fent companyia a la casa dels Garganta. Un parc i un col·legi que, significativament, vertebren el que havia de ser el darrer llibre de poemes de Josep M. de Garganta. Publicat el 1922 a la impremta Bonet d'Olot i profusament representat en el llibre de 1968, *Hores de col·legi* és alhora un testament i un homenatge. Un homenatge a la vila –ara ja ciutat– que l'havia acollit (rellegiu, si us plau, la “Balada d'Olot” o escolteu-la amb música de Joan Josep Mayans) i un testament dels més indelebles, perquè és fet de la matèria del record i fixat per sempre en mots.

Des de la cambra-escriptori de la casa familiar, el poeta recrea “La cambra del col·legi”. Físicament, les finestres són davant per davant, però les separa gairebé tota una vida, breu, a punt d'apagar-se (va morir, el 1928, amb només cinquanta anys). Amb la paraula, Garganta teixeix el fil que unirà per sempre l'enyorament de l'estudiant tancat “en una petita cambra” (“no cambra, diguem cel·la, que és nom més saborós–”) amb el consol de la poesia per a l'home adult, que es mira aquell nen des de la finestra del davant, temps a través. I reconeix, com una epifania, en els “sominis” d'aquell “infant” el poeta que ara és. Ara i per sempre. Per això, acaba:

“Qui sap! Si avui encara, més que els matins de rosa,
la flama de la tarda m'aviva el sentiment,
potser ve d'aquells vespres, sol dins la cambra closa,
quan l'ànima volava vers l'or de l'Occident.”

ELS NOMS DE LA TERRA / SOLFA ACCIDENTAL

XAVIER PUIGVERT I GURT

El olotins, experts en corbes de nivell, tenim molt clar que de tant en tant cal que *baixem* a Barcelona i *pugem* a Camprodon. Però ben poques vegades ens passa pel cap afirmar que *pugem* a les Preses o Ridaura o que *baixem* a Bianya o Besalú, segurament perquè un núvol de proximitat emocional distorsiona la nostra infal·lible percepció de l'espai. Simplement, hi *anem*. I aquest sentiment de veïnatge ens permet treure importància al fet que, per sortir de la clotada olotina en direcció sud sense giragonses, sí que ens cal fer una senyora remuntada: *la pujada de la Solfa*.

No em veig capaç d'oferir aquí variants per superar el desnivell, però sí per cercar la vinculació històrica entre l'accident i el nom. Tot va començar amb l'obertura d'una carretera moderna que havia de substituir l'ancestral i atrotinat camí ral de Vic. Les obres es van iniciar l'any 1848, però es van allargar per la manca de diners i la situació política. Optimistes, pel maig de 1850 uns veïns de Sant Cristòfor les Fonts, Pere Colomer, la seva dona Ignàsia Ordeix i la germana d'aquesta, Magdalena, van voler edificar una casa cafè al costat de la nova via. Sembla que la il·lusió que els hostalers fundadors havien posat en el negoci també l'ha-

vien traslladat a l'espai escollit, perquè tot ho veien costa avall: deien que el lloc era conegut com *la baixada de Sant Roc Vell*. I per vendre bé el local calia una marca suggeridora que instigués els parroquians a la gresca i a esbargir-se. L'opció va ser *l'Hostal de la Solfa*, de forta càrrega lírica i un cert supòsit de consum etílic previ. Ben aviat, les expectatives de fixar un punt de trobada de traginers i transeünts es van demostrar desmesurades: al cap de tres anys tancaven, reconeixien un deute de mal pagar per vi, oli i aiguardent i es traslladaven a Barcelona. De tot plegat, només va funcionar el brànding, perquè van crear un distintiu amb presència duradora en el mercat paisatgístic. Quan el 1856 l'edifici es va arrendar a un pagès de Batet perquè el convertís en masia, el nom ja era innegociable i es va inscriure com a *mas Hostal de la Solfa*, posteriorment, *mas Solfa*. Paral·lelament, es va capgirar la visió arcàdica del tram viari i l'any 1890 ja es parlava de “la pujada de la Solfa”, atès que la ruta es feia servir més en una direcció que no pas en l'altra.

D'aquell estrepitós naufragi comercial, en resta la casa com a derelicta i el topònim com a Robinsó. I la pujada, que no ens la treu ningú!

APUNTS I REPUNTS NATURALS / L'EMANCIPACIÓ D'EN WILLY THE KID

EMILI BASSOLS I ISAMAT

El passat 28 de juny, membres de l'Equip de Biologia de la Conservació de la Universitat de Barcelona (EBC-UB) i del Grup de Suport de Muntanya dels Agents Rurals es van desplaçar fins a l'extrem més meridional del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa amb la intenció d'accedir al niu de la parella d'aufrany (*Neophoron percnopterus*) que enguany ha nidificat en aquell sector. L'objectiu era despenjar-se fins al relleix de la paret encinglerada on havia nascut l'únic poll de la parella per prendre-li dades biomètriques, analitzar-ne l'estat físic, extreure-li una mostra de sang i col·locar-li un parell d'anelles, una de les quals de lectura a distància. La intervenció, com és habitual, va ser ràpida i precisa. Acabada la feina, el petit poll, que més tard batejarien com a *Willy*, fou desat amb molta cura en el niu. Algunes setmanes després, en un altre indret no gaire llunyà, a l'abocador d'escombraries d'Orís, a la comarca d'Osona, els mateixos membres de l'EBC-UB, en el marc de l'estudi sobre aquesta espècie, incrementaven els esforços per capturar aufrany adults i col·locar-los un aparell emissor que els permetés seguir els moviments mitjançant modernes tècniques de telemetria. Finalment, la perseverança va donar els seus fruits i, ves per on, un dels individus que finalment van aconseguir capturar i col·locar-li un emissor GPS-GSM va resultar ser un dels progenitors d'en *Willy*,

ja que tan bon punt el van alliberar es va dirigir a la zona de cria, on va romandre els dies posteriors. En *Willy*, per la seva banda, havent millorat les seves habilitats aèries, va decidir que ja n'hi havia prou. El seu instint li deia que ja era hora de tirar per avall i emprendre la seva primera migració transcontinental cap a l'Àfrica. Però la seva marxa no va passar desapercebuda, perquè els ornitòlegs que fan el control de pas migratori d'aus a Tarifa, a l'estret de Gibraltar, un coll d'ampolla per on passen milers d'aus cada primavera i tardor, el van veure passar i el van poder fotografiar. Era el 25 d'agost, és a dir, només dos mesos després del seu anellament. I el més curiós del cas és que mentre en *Willy* creuava l'estret en direcció, suposem, a l'àrea d'hivernada habitual dels aufrany, al sud del Sàhara, a la frontera entre Mauritània i Mali, el seu progenitor, batejat com a *Volcà*, encara sobrevolava les cingleres, els boscos i les planes garrotxines, demorant la migració postnupcial uns pocs dies més. Com si li fes mandra marxar. En la migració de les aus és habitual que joves i adults migrin per separat, però el que és interessant és la precocitat amb què ho fan alguns exemplars joves, com en *Willy*.

Certament, l'estudi i el seguiment d'espècies migratòries ha fet un salt qualitatiu molt notable a partir de la possibilitat d'equipar les aus amb d'emissors GPS-GSM i, així, poder conèixer quines són les principals rutes de pas, detectar qualsevol incidència en el transcurs del viatge i situar d'una manera molt precisa l'àrea d'hivernada. La conservació de les espècies migratòries, especialment les que es troben en perill d'extinció com l'aufrany, passa per minimitzar les amenaces, tant en les dues àrees d'estada estacional com en el transcurs del seu viatge; per tant, la gestió transfronterera i la coordinació internacional són essencials. Hauré d'esperar l'any vinent per saber com li haurà anat a en *Willy* i al seu progenitor, en *Volcà*, per terres africanes. Si a partir del proper mes de març veieu un aufrany jove amb una anella vermella a la pota dreta amb la inscripció 8P, no tingueu cap dubte: és ell que ha tornat.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / 100

DOMÈNEC MOLI

Estimat, sofert, bondadós lector: hi ha vegades que el faulista i qui l'empeny s'asseuen i miren enrere el camí fet. Un exercici exemplar i prudent que recomanem a tothom. Comptant amb els dits de les quatre mans, arribem a la conclusió que aquest paper és el número cent de les col·laboracions que la generositat dels amics de l'Arxiu Comarcal ens ha permès publicar en aquest insòlit mensual. Insòlit per gratuït, per cultural, per la llarga vida, per la puntualitat de sortida cada mes... per tantes coses que no són gens habituals en els nostres costums.

Hem escrit cent petites històries sobre uns amics que al llarg de la nostra vida hem conegut, tractat o estimat, i moltes vegades les tres coses juntes. També ens ha servit per constatar quanta gent et va deixant si la vida s'allarga. Potser la soledat és la pitjor de les malalties. En realitat, aquests cent relats no han tingut cap altra pretensió que oferir una caricatura de cada personatge, perquè, sincerament, moltes vegades les persones són més fàcils de reconèixer a partir d'una caricatura que des de la fotografia. Tot depèn de l'habilitat del dibuixant. I aquí és on el faulista ha posat l'èmfasi, sempre dins del marc de les limitacions i els coneixements adquirits al llarg de molts anys. S'ha escrit de poetes, torres

de Déu; de pintors, imaginació de colors; d'historiadors, rates venerables d'arxiu; de narradors, històries inacabables; de polítics, no sabem què dir; de personatges deliciosament tocats de l'ala; de seglars i clergues, frares i mestres; de gent senzilla, que trepitja i viu arran de la realitat, que cada dia fa el mateix camí cap a la feina. Posats a triar, aquests darrers són els personatges que més ens motiven a l'hora d'explicar episodis viscuts.

Els cent articles començaren un dia, ara fa molts anys, quan encara el faulista tenia el privilegi d'una memòria fidel i eficient. I arriba a l'article cent tancat a casa, amenaçat pel coronavirus i escandalitzat pel corinavirus. Just en el moment que la primavera començava a treure el nas darrere d'un hivern benèvol, aquest número cent ens ha portat a la memòria els diferents escenaris humans que s'han viscut a la nostra ciutat, especialment a partir de la segona meitat del segle passat. Ens han deixat frares, pintors, escultors, *clochards...*, s'han tancat i obert establiments, ajuntament, biblioteca, galeries d'art... Alguns dels protagonistes de l'Olot del passat estan entre els cent personatges que ens han ocupat i omplert un espai en aquests papers. El perill d'asseure's i mirar enrere és convocar la nostàlgia al sàbat de cada dia.

Des del 5 d'octubre fins al 27 de novembre, a la sala d'actes de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, es podrà veure l'exposició *L'Enllaç de carreteres d'Olot. Dos reportatges fotogràfics 1926/2009. L'Enllaç de carreteres d'Olot*, inaugurat l'any 1927, és el nom que va rebre el projecte d'unió de les carreteres de Santa Coloma de Farners i de Sant Joan de les Abadesses amb la de Girona per Besalú al seu pas per la ciutat d'Olot, amb la finalitat de crear una travessia urbana que substituís el traçat antic pels carrers de Sant Rafel, de Sant Esteve, Major i del Carme. L'any 1926, el fotògraf Antoni Fortet Pascual va fer un reportatge sobre els carrers afectats. Vuitanta anys més tard, el 2009, el fotògraf Quim Roca Mallarach, tècnic de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, va retratar els mateixos carrers. Ara, aquesta exposició permetrà veure la transformació de la zona en el temps transcorregut entre un reportatge i l'altre. Com a activitat complementària, el 23 d'octubre, a les 7 de la tarda, Pere Macias Arau, enginyer de camins, canals i ports, i exalcalde d'Olot, pronunciarà una conferència sobre el tema.

•••

La darrera Vitrina del Trimestre de l'any està dedicada al quarantè aniversari de la nova etapa del **Cine Club Olot**, estrenada el 27 de juny de 1980 amb la projecció d'*El gran dictador* al Teatre Principal. L'Arxiu Comarcal de la Garrotxa se suma a aquesta celebració amb una vitrina que recull una selecció de diferents documents generats per l'entitat: programes, circulars, revistes, articles a la premsa local, etc. El guió i la selecció de materials de l'exposició, la majoria dels quals provenen de fons i col·leccions de l'Arxiu Comarcal, anirà a càrrec de Nèlida D. Ruiz de los Paños, que l'any 2019 va guanyar la Beca Ernest Lluch de Ciències Socials i Humanes amb un projecte sobre la història del Cine Club Olot. Es podrà veure del 5 d'octubre al 30 de desembre.

•••

El passat mes de juliol, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa va ingressar la **documentació patrimonial del mas Serrat**, de la Pinya (la Vall d'en Bas), cedida per Bartomeu Plana. El fons

documental està format, fonamentalment, per 143 pergamins, el més antic dels quals data de l'any 1233; deu lligalls de papers (1383-1843) i cinc llibretes de rebuts (1817-1864). El conjunt compta amb un llibre mestre, redactat l'any 1851, que descriu les escriptures dels patrimonis Rovira, de Sant Esteve d'en Bas; Serrat, de la Pinya, i Casademont, de Sant Aniol de Finestres. Finalment també s'ha cedit un plànol aixecat l'any 1950 i titulat *Plano de las propiedades manso La Clau, Tancas y La Piña pertenecientes a D. Bartolomé Plana Collellmir*.

•••

Atesa la situació actual, aquest any l'Ajuntament d'Olot no ha convocat la **Beca Ernest Lluch** de Ciències Humanes i Socials ni la Beca Oriol de Bolòs de Ciències Naturals.

•••

Des de mitjan any 2019, es troben disponibles per a la consulta al repositori digital RACO (Revistes Catalanes amb Accés Obert) tots els números de l'antiga publicació **Amics de Besalú. Assemblea d'Estudis del seu Comtat** (1968-2008). La revista besaluenca va néixer amb la voluntat d'aplegar els articles de recerca històrica sobre les terres de l'antiga demarcació medieval que es feien arribar a l'entitat cultural. Per facilitar la cerca de la informació, la revista s'ha integrat en l'epígraf *Quaderns de les Assemblees d'Estudis*, la revista continuadora, que va iniciar la singladura el 2014 amb una nova numeració.

•••

Esquerra Republicana de Catalunya Olot ha publicat recentment el llibre *Joan Maragall a Olot*, que recull els articles que Margarida Casacuberta, professora de Literatura Catalana de la Universitat de Girona, va publicar en aquest butlletí durant els anys 2010 i 2011. Aquest és el quart llibre que s'edita a partir d'articles publicats a **El Cartipàs**. Els anteriors van ser *Verbi gratia*, de José Luis Bartolomé (2009); *Els mesos*, els sonets de Joan Teixidor comentats per Sam Abrams (2014), i *Els noms de la terra: notes sobre toponímia de la Garrotxa*, de Xavier Puigvert (2019).

El mes d'abril va sortir el número de primavera-hivern de la revista cultural **Les Garrotxes**.

En l'apartat d'actualitat de la revista, Paula Núñez dona a conèixer els 150 anys de la Societat Cultural i Recreativa del Casino de Tortellà.

El dossier central, coordinat per Jordi Nierga, està dedicat als aplecs i les romeries tradicionals. Pel que fa a la Garrotxa, Eva Güibas ens parla de les romeries al santuari del Mont, nascudes en el segle XVI; Paula Núñez repassa la trajectòria dels aplecs de Sant Miquel del Mont i Sant Andreu del Coll, entre la Vall de Bianya i Olot; Mònica Font tracta de l'aplec de Sant Miquel del Corb, a les Preses, i Ramon Estéban Bochaca, dels nombrosos aplecs de la Vall d'en Bas; Jordi Altesa documenta la Mare de Déu de la Font de la Salut, a Sant Feliu de Pallerols, com a lloc de devoció; Marta Carbonés enumera els actes de la festa de Sant Grau a Cogolls, les Planes d'Hostoles; Jordi Nierga recull les trobades en esglésies, ermites i oratoris a la vall de Santa Pau; Francesc Ginabreda descriu l'aplec al santuari de Finestres, a cavall de les conques del Ser i del Llémena; Sònia Tubert i Josep Vilar ens apropen als pelegrinatges a Sant Aniol d'Aguja i Santa Bàrbara de Pruneres, a l'Alta Garrotxa; Francesc Ginabreda aplega dades històriques sobre el santuari de Santa Maria del Collell; Ernest Costa rememora els aplecs propers del Freix i Bustins; Pere Cerro, el del Sagrat Cor, sobre Besalú, i Laia Juez, les trobades religioses al municipi de Sant Aniol de Finestres. A més, Berta Artigas entrevista Jaume Quintana, mantenidor de l'aplec de Sant Ferriol des de 1983, i Joan Carreres explica els objectius de la societat Amics de l'Alta Garrotxa.

En l'apartat de patrimoni, Joan Sala mostra la casa noucentista Masramon, d'Olot; Josep Clara reivindica la figura de dos canonges de la família Cuffí, de Gitarriu, guerrillers tradicionalistes destacats; Josep Valls recorda les menges que es cuinaven abans per quaresma, i Emili Bassols ens explica el paper de l'òliba en l'ecosistema. Pel que fa a la secció d'itineraris, Joan Pontacq descriu el camí romeu a Finestres i Joaquim Agustí ens guia des de les Planes d'Hostoles al Far. En la memòria fotogràfica, coordinada per Quim Roca, es recullen imatges de pastors i ramaders.

JOAN TRESSERRAS

Arxius Recoms d'Excursionisme de Joan M. Douç Gams

Enguany fa cinquanta anys que es va fundar el Centre Excursionista Olot i que va deixar de ser una delegació del Centre Excursionista de Catalunya. Una delegació més de nom que de fets, ja que la relació va ser pràcticament nul·la: va ser una imposició política, perquè el règim imperant no permetia crear noves entitats, i la Unió Excursionista de Catalunya –de la qual Olot havia estat una delegació abans de la guerra– havia caigut en desgràcia, segons l'expressió eufemística de la postguerra.

Aquest aniversari m'ha portat a la memòria un conjunt de records del nostre món excursionista dels anys anteriors a la fundació de la nova entitat. No són, ni volen ser, una breu història dels temps que érem una “delegació” ni una relació de les seves activitats. Són relats curts i desconectats que no tenen cap altra finalitat que exposar la manera i els mitjans en què es desenvolupà l'excursionisme local d'aquella època.

Una època anterior a l'expansió dels vehicles privats, en què els únics mapes disponibles eren els militars a escala 1/50.000; en què no estava establerta la setmana anglesa; en què per anar a muntanya la gent aprofitava la roba vella, i en què per moure't era obligatori un salconduit expedat per la Guàrdia Civil que demostrava que eres una persona de bona conducta.

ME'N RECORDO / 59

Recordo el carrer Fontanella com el meu petit món de la infantesa. Recordo les llambordes des de l'Hospici fins al trencant del carrer Secretari Daunis i que fins a l'escorxadador el carrer tenia un paviment de terra, polsegós quan no plovia i farcit de basses gairebé sempre en aquells temps de pluja generosa. Recordo la botiga de can Collell, però que tots coneixíem com a can Cap de Mort a causa del dibuix d'un porc ben poc afortunat que hi havia al paper que tenien d'embolicar la carn. Recordo l'acadèmia de cal senyor Ferrer, la meva escola fins als deu anys, on en una sola classe una cinquantena d'alumnes de tot primària rebíem un ensenyament exigent i rigorós. Recordo que, quan vaig anar als Escolapis a fer el batxillerat, la sensació de llibertat va ser molt gran. Recordo les classes de religió del pare Josep Maria Monferrer, a qui per la

seva tasca de quaranta anys al barri de la Mina, li acaben d'atorgar la Creu de Sant Jordi. Recordo la gran diferència entre els valors que ens sabia transmetre en Monferrer i aquell catecisme a l'església de Sant Esteve d'Olot que havíem d'aprendre els diumenges a un quart de quatre de la tarda. Recordo els entrenaments de natació a la primera piscina coberta del Club Natació Olot. Recordo el mal d'ulls que feia el clor i el fred que hi passàvem. Recordo que m'agradava anar-hi amb el Teibus, el primer transport urbà de la ciutat d'Olot, i quan varen comprar un bus gran per complementar el servei. Recordo les sirenes que tocaven els cotxes de bombers per avisar que hi havia un incendi, i com ens hi escapàvem per veure la meritòria tasca dels membres del cos de voluntaris amb uns vehicles tronats i uns mitjans precaris. Recordo fer d'escolanet als

Recordo amb nostàlgia l'ús dels transports públics, que eren una faceta més de les sortides i que donaren lloc a unes excursions clàssiques, en funció dels seus trajectes i horaris. A tall d'exemple, s'aprofitava la Teisa que arribava just al límit de la província de Girona a la zona del Collsacabra, que empalmava amb els autocars Pous i ens deixava al trencant de Rupit i d'allà al Far, per anar a buscar el tren d'Olot a les Planes d'Hostoles. També ens servíem de la Teisa que feia la línia a Banyoles per Mieres per recórrer la zona de Finestres a Rocacorba. Fou tradicional pujar a Cabrera usant el tren fins a Sant Esteve d'en Bas. Esdevingué una clàssica dels estius la travessa de Núria a Setcases, amb autocar fins a Ribes de Freser, cremallera, pernoctació a l'alberg de Núria, caminada i tornada amb l'autocar de Setcases. I podria anar narrant...

La cosa es complicava quan se sortia del nostre entorn. Anar a l'Aneto volia dir desplaçar-te a Barcelona i, després d'un viatge de dotze hores amb un autocar de l'Alsina-Grallers, arribar a la Vall d'Aran, pujar per l'Artiga de Lin al port de la Picada, baixar al refugi de la Renclusa i, des d'allà, anar al cim i tornar repetint l'itinerari. Tota una expedició!

L'activitat de més ressò popular van ser els aplecs anuals, emplaçats en llocs escollits de la comarca on hi havia prats i alguna font propera. Començaven amb una acampada nocturna la vigília i a l'endemà seguien els actes propis de qualsevol aplec: missa de campanya, sardanes amb cobla, concurs de rams de flors, dinar de foc. Però el que caracteritzava els nostres aplecs eren els jocs: el més ràpid a pujar a un arbre amb una corda, l'estirada de corda per colles i les curses de sacs, que sempre guanyava un que tenia una cama de fusta...

Quan acabo d'escriure aquest relat de l'època pionera de l'excursionisme local, em temo que els possibles lectors es divideixin en dos grups: els qui ho van viure, i que amb memòria refrescada consideraran que m'he quedat curt, i els joves, als quals el relat els semblarà les historietes de l'“abuelo Cebolleta”. No ho podran entendre.

frases caputxins, amb en Josep Malibrán, en Joan Bassagañas i en Jordi Oliveras. Recordo les millors maduixes del món que arreplegàvem de l'increïble hort dels frares. Recordo les inacabables funcions de la Setmana Santa que ens tenien concentrats tots els dies de vacances. Recordo que al pis del carrer Fontanella hi vivíem vuit persones: l'àvia, una tieta, els pares i quatre germans. Recordo que quan el metge Puig em va treure les glàndules en una operació més que sanguinària, em donaven una cuixa de pollastre cada dia, com un menjar privilegiat i exquisit. Recordo el pati de ca l'Arau amb la farinera abandonada i convertida primer en granja de pollastres i després en el primer rentacotxes automàtic de la Garrotxa. Recordo que em vaig fer definitivament gran quan feia COU a l'institut.

PERE MACIAS I ARAU